

Kuidas ma Tulnvarss olin

— Ega sa juhuslikult pole viimasel ajal märganud mõnd Tulnvarssa siin ringi jõlkumas?

— Ma ei tea. Tahtsin seda just sinu käest küsida. Mismoodi need Tulnvarssad õieti välja näevad?

— Mjah, tähniline ehk rohusööja Tulnvarss on lihtsalt üks... Igatahes on ta tegelikult küll rohkem nagu... Muidugi, kõik oleneb ju sellest, kas... Mjah, asjalugu on seegugune, et ega ma ikka päris täpselt teagi, mismoodi nad just välja näevad.

(Dialog A. A. Milne'i "Karupoeg Puhhist")

Kevadel sattusin vaimustusse "Puhhi" lavastusest ja soovitasin tuttavale teatrikriitikule sellest kirjutada. Too arvas, et tööd on palju, aega vähe ja üldse kirjutagu ma ise. Ettepanek jahutas kõvasti mu õhinat — liigtuttav oli pelguse, skeptilisuse ja abituse tunne, millega näitleja ajalehe avab. Pole ühegi teatritegija eesmärgiks vilets ja küündimatu etendus. Püütakse parimat, tulemus aga sõltub sajast juhitamatust pisiasjast. Selle eest, et iga tehtud töö peab ka vaataja ette jõudma, hoolitseb teatri jäik masinavärk. Eesriide avanedes seisab laval näitleja, kelle osaks on vastu võtta nii ovatsioonid kui mädamunad.

Ettepanekus oli siiski midagi intrigeerivat...

Teatrisiseselt teatakse üsna hästi, mis üks või teine lavastus väärt on. Näitleja tajub enda ja kolleegide töö tulemust päris täpselt. Iseasi, kas ta oma arvamust sõnades väljendada ja põhjendada suudab või soovib. Sama võib öelda ka erksamate kriitikute kohta. Inimesed ning nende ootused teatri suhtes on erinevad: kellele laulumäng, kellele värsstragöödia... Sellegipoolest on asjatundlik teatristkirjutaja võimeline vahet tegema õnnestunud ja ebaõnnestunud etenduse vahel mistahes laadis, suuteline nägema lavastuse nõrku kohti või hindama näitleja loomingut.

Arvustusi lugedes on tihti seda raske uskuda. Minnakse vaikides mööda või püütakse siluda "surmeistri" ilmset altminekut, materdatakse mõnuga autsaiderist lavastaja ebaõnnestumist. Ei märgata ühe näitleja "uut kvaliteeti" ning kiidetakse teise vanu stampe. Mõnda teatrit poleks nagu olemas — nii endastmõistetava üleolekuga unustatakse ta aastateks... Vähesed kriitikud, kelle arvamust hinnatakse ja oodatakse, on kirjutamisest peaaegu loobunud. Standardseid tükitutvustusi võib arvustuse pähe lugeda virnade

Tulnvarss

Marika Vernik

tas (paks, tige, vana, selle sõber, tolle armuke... minu vaenlane). Selle teadmise valguses loetakse ka kõige erapooletumat kirjutist.

Ometi võiks arvustus peegeldada tegijale tema tööd. Mõõdub paarkümend aastat, needsamad kirjutised saavad üheks osaks teatriajaloost. Siis kannavad tuimadest hinnangutest enam informatsiooni vaataja vahetud muljed, põhjendatud analüüsid, isegi neutraalsed kirjeldused. Suur hulk täna ilmuvatest teatrikirjutistest ei täida õieti ei jäädvustavat ega peegeldavat funktsiooni — neist pole kasu ei praegustele ega tulevastele põlvedele.

Peab ju olema võimalik kirjutada oma parema äratundmise kohaselt, mõtlesin. Peab olema võimalik lugeda teatrikirjutist eelarvamusega. Pimedas teatrisaalis sosistab vaataja oma kaaslasel laval toimuva kohta lause, mis mõjub jahmatavalt oma täpsuses. Tulede süttides istuvad ümberringi viisakad vaiksed inimesed — mine võta kinni, kellelt küsida: "Vabandage...?" Kui kõik kolm osapoolt — teater, kriitika, publik — eravestluses teavad, et must on must ja valge on valge, miks siis avalikult kirjutatakse "hall"?

Eikellegimaalseisjana otsustasin ettepaneku vastu võtta ja kirjutada teatrist üsna sedamoodi, nagu ta mulle näib. 1. aprillil vaatas fotolt autori nime kõrval vastu tulnvarsa hobusenägu. Järgmised kuus kuud tulnvarsa nahas panid ka teatrikirjutisi lugema teise pilguga. Selgus mõndagi:

— Teatrist kirjutamine pole kerge, kui seda teha tõsiselt. Ausus on võimalik, ei pea tegema nägusid.

— Vaatajana ei saa kirjutisest teavet selle kohta, "kas tükk on sobilik just minule". See selgub ikka alles etendusel.

— Üle kõige huvitab teatritegijat — KES kirjutab. Sõltumatut arvamusalvust ei peeta võimalikuks.

— Vastastikustele süüdistustele ja oma üleoleku demonstreerimisele vaatamata ei saa ükski osapool nimetatud kolmest läbi teisteta. Väikeses Eestis omandavad kõik suhted perekondliku värvingu. Ämm võib-olla tulebki ja lapsed lüüa...

...a näitleja loominguat.
Arvustusi lugedes on tihti seda raske
...uda. Minnakse vaikides mööda või
...itakse siluda "suurmeistri" ilmset
...ninekut, materdatakse mõnuga aut-
...derist lavastaja ebaõnnestumist. Ei
...rgata ühe näitleja "uut kvaliteeti"
...g kiidetakse teise vanu stampe.
...nda teatrit poleks nagu olemas —
...endastmõistetava üleolekuga unus-
...akse ta aastateks... Vähesed krii-
...ud, kelle arvamust hinnatakse ja
...datakse, on kirjutamisest peaaegu
...bunud. Standardseid tükitutvustusi
...b arvustuse pähe lugeda virnade
...i — ühesugused alla pandud nimest
...limata. Sekka mõni isiklikust süm-
...tiast nõretav või vihast vahutav lä-
...s.

...ooksva arvustuse allakäik, arvus-
...te ütle matajätmised või hoolimatu
...olek sunnib teatritegija paratama-
...kaitse seisundisse. Enne arvustuse
...emist tehakse kindlaks, kes kirju-

malik, ei pea tegema nägusid.

— Vaatajana ei saa kirjutisest teavet
selle kohta, "kas tükk on sobilik just
minule". See selgub ikka alles
etendusel.

— Üle kõige huvitab teatritegijat —
KES kirjutab. Sõltumatut arva-
musavaldust ei peeta võimalikuks.

— Vastastikustele süüdistustele ja
oma üleoleku demonstreerimisele
vaatamata ei saa ükski osapool
nimetatud kolmest läbi teisteta.
Väikeses Eestis omandavad kõik
suhted perekondliku värvingu. Ämm
võib olla tulehark ja lapsed lärmakad,
armsad on nad ikkagi.

Jumalaga, Tulnvarss!

*Marika Vernik on lõpetanud 1980
lavakunstikateedri ja 1994 TÜ ajaloo
osakonna. 1980—1994 Rakvere Teatri
näitleja, nüüd Teatri ja Muusika-
muuseumi teadur.*